

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2023-1-2.26>**Теремцова Н. В.,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-6783-9781

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

PERSPECTIVES OF IMPROVEMENT IMPROVING LAW-MAKING IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE RULE OF LAW

Наукове дослідження присвячено розгляду юридичних аспектів щодо перспектив вдосконалення правоутворення в Україні в умовах розбудови правової держави. В науковій статті авторкою проаналізовано наукові підходи щодо перспектив розвитку правоутворення в Україні. Зосереджено увагу на методологічну недостатність забезпечення вивчення питань перспектив вдосконалення розвитку правових явищ, а також і правоутворення. Відображено, що правоутворення як соціально-правове явище зумовлене чисельними факторами щодо розвитку, перебуває під впливом особливостей цивілізаційного підходу з боку суспільства як кола його існування в умовах розбудови правової держави. Зазначена обумовленість процесу правоутворення, що характеризує її діалектичні закономірності. Перспективи вдосконалення правоутворення в Україні відображає невід'ємні зміни в процесі і змісті утворення права. Проблема перспективи вдосконалення розвитку правоутворення та шляхів його вдосконалення з точки зору поліпшення процесу утворення права, виявлення й врахування об'єктивних закономірностей розвитку, вдосконалення права, якості форм виразу, результативності поширення на суспільні відносини – має важливе значення для розвитку суспільства в умовах розбудови правової держави та потребує свого наукового переосмислення з метою відображення наукових знань про перспективи правоутворення, шляхи вдосконалення як самого процесу щодо утворення права. Аналізуючи думки вчених щодо проблеми дослідження правоутворення в сучасних умовах розвитку України та суспільства в цілому, встановлено пізнавальні перспективи застосування прогностичного методу вивчення правоутворення в Україні в умовах розбудови правової держави. Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення правоутворення як самостійно правової категорії в аспекті пізнання правоутворення потребують виокремлення та подальшого застосування прогностичного методу дослідження, який потенційно спроможний розкрити правоутворення крізь призму його розвитку та визначити шляхи впливу на правоутворення щодо підвищення його рівня в умовах розбудови правової держави.

Ключові слова: держава, право, суспільство, громадянське суспільство, правоутворення, суспільна життєдіяльність, творення права.

The scientific study is devoted to the consideration of legal aspects of the involvement of improvement of law-making in Ukraine under conditions of development of the rule of law. In the scientific article, the author analyzed scientific approaches to the prospects for the development of law-making in Ukraine. Attention is focused on the methodological inadequacy of ensuring the study of issues of prospects for improving the development of legal phenomena, as well as law-making. It is noted that law-making as a socio-legal phenomenon is determined by numerous factors regarding development, is under the influence of the peculiarities of the civilizational approach on the part of society as a circle of its existence in the conditions of the development of the legal state. The specified conditionality of the law-making process characterizes its dialectical regularities. The prospects for improving law-making in Ukraine reflect the inherent changes in the process and content of law-making. The problem of the perspective of improving the development of law-making and the ways of its improvement from the point of view of improving the process of law formation, identifying and taking into account objective patterns of development, improving law, the quality of forms of expression, the effectiveness of spreading to social relations – is of great importance for the development of society in the conditions of the development of the rule of law and needs its scientific rethinking in order to reflect scientific knowledge about the prospects of law formation, ways of improvement as the process itself regarding the formation of law. Analyzing the opinions of scientists regarding the problem of researching law-making in the modern conditions of the development of Ukraine and society as a whole, the cognitive prospects of applying the prognostic method of studying law-making in Ukraine in the conditions of the development of the rule of law are established. Prospects for development and ways to improve law-making as an independent legal category in the aspect of knowledge of law-making require the identification and further application of a prognostic research method, which is potentially capable of revealing law-making through the prism of its

development and determining ways of influencing law-making in order to increase its level in the conditions of the development of the rule of law

Key words: state, law, society, civil society, law-making, social life, law-making.

Постановка завдання. Метою є проведення комплексного дослідження специфіки, визначення сутності, проведення аналізу та обґрунтування дослідження твердження щодо проблеми правоутворення на сучасному етапі розвитку правової держави України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується наукова стаття. В сучасну епоху залишається дослідженням твердження щодо проблеми правоутворення: – з одного боку, такі твердження носять застарілий характер, адже основані на поглядах філософів та науковців нового часу та розглядають інститут правоутворення в аспекті розбудови правової держави та розвитку цивілізованого суспільства; – з іншого підходу, не в повній мірі відображають проблему правоутворення в аспекті сучасних питань розбудови правової держави та правової системи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні бракує ґрунтовних досліджень з питання правоутворення. Основні визначення сформульовано в нормативно-правових актах, що вимагає подальшої конкретизації, розвитку та реалізації в майбутньому для розвитку й існування цивілізованого суспільства.

Вивченню даного питання, свої праці присвятили вчені В.С. Грекул, Ю.Л. Бощицький, С.В. Бобровник, Т.О. Дідич, Ж.О. Дзейко, А.О. Нечипоренко, Н.М. Пархоменко, Н.М. Оніщенко та інші видатні вчені – юристи сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приділяючи увагу питанню вдосконалення правоутворення, слід зазначити, що держава лише в деякій мірі регулює суспільні відносини, але при цьому держава має регулювати динаміку окремих суспільних процесів, сприяти впровадженню та розвитку прогресивних суспільних тенденцій або, навпаки, стримувати негативні процеси. Наприклад, ринкові відносини в Україні спочатку розвивалися в суспільстві відповідно рівню потреб суспільства, а згодом сформувався відповідне законодавство країни.

В сучасну епоху залишається дослідженням твердження щодо проблеми правоутворення: – з одного боку, такі твердження носять застарілий характер, адже основані на поглядах філософів та науковців нового часу та розглядають інститут правоутворення в аспекті розбудови правової держави та розвитку цивілізованого суспільства; – з іншого підходу, не в повній мірі відображають проблему правоутворення в аспекті сучасних питань розбудови правової держави та правової системи в Україні.

Вважаючи, що правоутворення є соціо-обумовленим явищем, перспективність такого роз-

витку буде залежати від характерних рис розвитку суспільства. На даному етапі, розвиток частини верств українського суспільства пов'язаний із реалізацією реформ, що мають сприяти розбудові суспільства сучасного якісного рівня, які мають відповідати критеріям громадянського суспільства. Враховуючи на це, вагомими перспективним напрямом розвитку правоутворення має його направленість на забезпечення ефективності та результативності здійснення реформ. Він передбачає посилення ролі чинників, які окреслюють об'єктивну необхідність кардинального реформування більшості сфер суспільної життєдіяльності, активізацію творення права, направленим на впровадження, посилення, пришвидшення продовження, забезпечення реалізації реформ. Цей напрям розвитку правоутворення носить соціально визначений характер, базований на закономірностях розвитку суспільства, що обумовлюють об'єктивну необхідність утворення права.

Наявність такого зв'язку стає зрозумілим на рівні доктринальних дефініцій, коли правоутворення окреслюється як перехід від фактичних відносин і відповідних їм юридичних прав до офіційного загального визнання суб'єктивного права. Зокрема, проблематика здійснення реформ в українському суспільстві, особливо в межах політико-правової, соціально-економічної сфер, в основному мають на меті покращення правового забезпечення запланованих реформ або тих, які вже проваджуються.

Важливе значення має економічна сфера життєдіяльності суспільства, що вимагає детального реформування, зважаючи на побудову ринкової моделі господарювання, зростання економічних зв'язків між суб'єктами, інтеграції української економіки до міжнародної економічної системи тощо. Економічна сфера життєдіяльності суспільства займає центральне місце в системі чинників творення права, а характерні риси динаміки її функціонування демонструють, що утворення права наразі супроводжується та в перспективі його розвиток буде пов'язаний, наприклад, із посиленням впливу власників великих матеріальних активів, фінансових ресурсів, фінансових установ та великих підприємств та їх об'єднань (ТНК, міжнародних фінансових установ, підприємств, які мають монопольне становище за певною сферою тощо), які люблять свої економічні інтереси за допомогою права; утворення права під впливом економічних чинників здійснюється в «антикризовому» порядку, адже на процес правоутворення значно впливають сучасні кризові явища в економічній сфері або ризик їх появи, а завданням утворення права значно частіше стає подолання

результатів кризових явищ в економічній сфері або недопущення їх виникнення в перспективі. Посилення антикризового характеру утворення права, що відмічається сьогодні в Україні, є результатом поглиблення економічної кризи, недостатньої розбудови ринкової економіки, в деяких випадках збереження адміністративно-командних методів управління в економічній сфері. Посилює кризовий стан економіки вплив повномасштабної війни, яку розв'язала РФ проти України, внаслідок якої руйнується величезна кількість підприємств, критична та цивільна інфраструктура; окремим напрямом розвитку правоутворення в Україні необхідно вважати направленість утворення права на проведення реформ в економічній сфері, зокрема це стосується реформування податкової системи; бюджетної сфери; здійснення адміністративної реформи в Україні; проведення пенсійної реформи тощо.

Реформаторський характер утворення права має окреслити його направленість на результат, строковий характер дії утворених норм права, наявність критерію їх ефективності, що встановлюватиме важливість збереження норми права в дії або її зміну, скасування, окреслення відповідних правових засобів, застосування яких забезпечить проведення реформ [1, с. 186].

Слід зазначити, що вагому роль в теперішніх умовах утворення права відіграє політична сфера життєдіяльності суспільства. Політичні чинники утворення права наразі займають центральне місце в системі чинників правоутворення. Політична сфера життєдіяльності суспільства займає центральне місце в комплексі чинників утворення права, а особливості динаміки її функціонування підтверджують, що майбутній розвиток утворення права буде пов'язано із посиленням ролі зовнішньополітичних чинників в утворенні права [2, с. 122].

Євроінтеграційні процеси, які проходять в Україні, вже давно визначили важливість застосування в українській правовій системі прецедентного права [4, с. 63].

В цілому, інтеграційний характер розвитку держави, що направлений на активізацію участі України в міжнародних об'єднаннях, охоплює утворення права в аспекті гармонізації розвитку національного права з розвитком міжнародного права. Враховуючи це, в недалекій перспективі зростатиме вплив на утворення права міжнародної активності України, що передбачає відповідні зміни в українському праві.

Враховуючи те, що правоутворення є обумовленим життєдіяльністю суспільства, відносини в якому набувають протирічного змісту, зауважимо, що його існування та функціонування направлене на впорядкування суспільних відносин, на надання їм властивостей стабільності, послідовного розвитку та передбачуваності. У вказаному плані право є більш потрібним

та бажаним у такому суспільстві, де відносини між суб'єктами носять вищий рівень соціальної неоднорідності, потенційно більш сприятливе для формування соціальних конфліктів, особливо це є визначальним для тих суспільств, які базовані на державно-владній організації, а отже, перебуває в стані ризику появи соціальних конфліктів та важливості протидії їм, їх подолання шляхом компромісу, що відповідає основам правової комунікації між людьми, які формують як соціальний конфлікт, так і соціальний компроміс [3, с. 28].

Правоутворення носить не тільки соціально зумовлений характер, але й конкретний інституційний характер функціонування та впливу, зауважимо й на такому перспективному напрямі розвитку утворення права як подальше зростання рівня якості, ефективності утворення права, забезпечення його оптимальності та збалансування з процесом утворення інших засобів соціального регулювання [5, с. 19].

Правоутворення – це не тільки об'єктивно обумовлений процес формування права, проте і явище, яке направлене своїми інституційними рисами, які є характерні утворенню права, забезпечують його існування, функціонування та вплив на суспільство.

Інституційно – орієнтовна концепція розвитку утворення права містить: – подальшу оптимізацію процесу утворення права, зокрема: забезпечення своєчасності та оперативності утворення права, відповідність динаміці суспільних відносин, змінюваності чинників утворення права, об'єктивної важливості правоутворення; збалансування повноважень суб'єктів правотворчості з метою протидії їх дублюванню та протирічності, запобігання конфлікту повноважень у галузі утворення права, забезпечення можливості своєчасного, всебічного та результативного утворення права; уніфікацію форм утворення, підвищення їх взаємоузгодженості та послідовності реалізації, що охоплює поєднання процесу та результату утворення права в межах звичаєвої, прецедентної, нормативно-правової та інших форм утворення права, забезпечивши при цьому поєднання історично обумовлених, суспільно визнаних, добровільно узгоджених, нормативно-закріплених та конкретно використовуваних способів утворення права, надання їх результатам загальнообов'язкового нормативного характеру; подальше розширення та введення в практику утворення права юри дико – технічних засобів творення права та його реалізації, що забезпечуватиме формалізацію права, його належне формулювання та сприятиме повноцінному й ефективному розповсюдженню на суспільні відносини; перетворення ролі громадянського суспільства та держави в утворенні права, що охоплює в себе посилення їх впливу на утворення права, розвиток їх діяльності у векторі зближення та синхронізації,

що може проявитися в утворенні права у формі збалансування публічних і приватних інтересів, їх відображення та закріплення в праві, подальшої їх реалізації [4, с. 63].

На думку авторки, найбільш продуктивним є інтенсивний напрям пізнання дійсності, що спрямований на продуктивність знань, що мали б статус принципів. Тому процес удосконалення правоутворення, правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності має здійснюватись передусім за допомогою логічних методів, що надають можливість упорядкувати фундаментальні засади цих процесів і надати їм логічної форми. Варто зазначити, що такий логічний аналіз у жодному разі не має бути відокремленим від потреб практики. Його слід координувати відповідно до цих потреб та орієнтувати на розв'язання практичних проблем правової діяльності. Логічна визначеність, яка виявляється крізь формалізм правозастосування, уможлиблює алгоритмування правотворчого, законодавчого, правозастосовного процесу, що в поєднанні з сучасними технологіями, здатна істотно інтенсифікувати діяльність законодавця, правозастосовника й правоохоронця, зменшити кількість помилок, забезпечити прозорість і справедливість процесу прийняття правового рішення, наприклад, в сфері управління справами. Це також може суттєво допомогти тим, хто навчається, брати відповідальність за людські долі, що цілком порівнянно з відповідальністю фахівців, професії яких мають значну цінність для суспільства, наприклад, лікар, вчитель, військовослужбовець, поліцейський тощо.

Загалом, динаміка сучасної правової думки в Україні цілком обумовлена застосуванням реформ, що охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності суспільства і визначають потреби концептуального їх забезпечення. Правові теорії в такий спосіб набувають прикладного характеру, що значно підвищує їх соціальну цінність та роль у вітчизняному правоутворенні. [6, с. 128].

Висновки. Як висновок, слід зазначити, що проблема здійснення всіх реформ в українському суспільстві, багато в чому залежать від покращення правового забезпечення таких реформ. Зважаючи на зазначене, важливим перспективним вектором розвитку правоутворення буде його спрямованість на забезпечення стабільності, внутрішнього узгодження, передбачуваності суспільних відносин, їх постійного динамічного розвитку. Умовно зазначений напрям розвитку правоутворення можливо розглядати як компромісно – орієнтовну модель, що передбачає пошук соціального компромісу як основи стабільності й передбачуваності суспільних відносин, його закріплення, забезпечення та направленість на впровадження в життєдіяльність суспільства.

Правоутворення – це легітимна діяльність індивідів та їх об'єднань, в ході якої під впливом конкретних об'єктивно обумовлених потреб стихійно формуються правові відносини, які в перспективі санкціонуються державою. Отже, процес правоутворення охоплює не тільки створення норм права, а й існування, зміну та розвиток норм права.

Механізм сучасного правоутворення носить складний характер та охоплює складні системні соціальні закономірності, які поєднуються як внутрішніми, так і зовнішніми зв'язками. Цей механізм є достатньо узагальненим, проте, з метою виникнення нової норми права або зміни наявної норми права в суспільстві мають з'явитись конкретні передумови, які виявляються в суспільних відносинах. Такі передумови мають бути пов'язані із посиленням справедливості, неупередженості та ефективності в сфері формування правових норм, створенні законодавчих ініціатив, оформленні конкретних правових приписів, розробки та закріплення механізму їх правового регулювання. Отже, проблематика здійснення всіх реформ в українському суспільстві, багато в чому залежать від покращення правового забезпечення таких реформ.

Список використаних джерел:

1. Васильченко О.П. Основні властивості джерел Конституційного права України. /Держава і право. Випуск 50. С. 186–191.
2. Джерела конституційного права України /Відп.ред. Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик. К.: Наукова думка, 2010. 707 с.
3. Дзейко Ж.О. Історіографія законодавчої техніки / Ж.О. Дзейко //Держава і право. 2010. Вип. 49. С. 28–34.
4. Дідич Т. Теоретико-правові аспекти впливу держави на правотворення. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 63–70.
5. Душек Н. Правоутворення: до постановки проблеми. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 19–23
6. Оніщенко Н.М. Нормотактика: сутність, природа та загальна характеристика. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б.В. Новіков, Т.О. Чепульченко, І.П. Голосніченко, В.Ю. Пряміцин. К.: НТУУ «КПІ», 2012. 320 с.